

Streszczenie

Przedłożona rozprawa doktorska zatytułowana *Kształtowanie kompetencji narracyjnej osób wietnamskojęzycznych uczących się języka polskiego jako obcego* jest pracą z zakresu językoznawstwa stosowanego i posiada dwa podstawowe cele. Pierwszym celem jest zebranie i opracowanie materiału teoretycznego, który ma posłużyć za podstawę do wysunięcia tezy, że kompetencja narracyjna jest jedną z podstawowych dyspozycji ludzkiego umysłu, która podlega procesom kształtowania na przestrzeni życia i służy do scalania wiedzy za pomocą języka. Kompetencja narracyjna, podobnie jak składające się na nią kompetencja językowa i kompetencja komunikacyjna, jest nabywana i doskonalona przez człowieka od najmłodszych lat, dlatego podlega ona procesom kształtowania. Czynniki kulturowe i biologiczne profilują kompetencję narracyjną i sprawiają, że jesteśmy zanurzeni w rzeczywistości, którą opisujemy. Dlatego też opowiadanie ustne, stanowiące werbalny przejaw narracyjnego rozumienia rzeczywistości, jest typowe dla każdej kultury, będąc zarazem cechą ogólnoludzką wynikającą z podstawowych potrzeb człowieka w zakresie kognitywnym i psychicznym. Podobieństwo struktur narracyjnych w różniących się od siebie kręgach kulturowych potwierdza uniwersalność formy ustnej narracji.

Układ pracy w części teoretycznej odzwierciedla działania podjęte w ramach opracowania celów szczegółowych. Część teoretyczna składa się z trzech rozdziałów. W pierwszym rozdziale zatytułowanym *Wybrane zagadnienia językoznawstwa teoretycznego w glottodydaktyce* przedstawiam istotne aspekty wypracowane przez teoretyków językoznawstwa znajdujące swoje zastosowanie w praktyce glottodydaktycznej i mające znaczenie dla kompetencji narracyjnej jako procesu i produktu. Zwracam tu uwagę na relatywizm językowy i założenia teorii kognitywnej, które są znaczące dla rozwijania kompetencji językowej i komunikacyjnej – tak niezbędnych w nabywaniu sprawności komunikacyjnej w procesie komunikacji językowej.

Drugi rozdział, tj. *Zagadnienia kompetencji narracyjnej i narracji w perspektywie lingwistycznej* dotyczy kwestii definiowania *narracji* i *kompetencji narracyjnej*, ich miejsca w dyskursie oraz w procesie rozwoju poznawczego. Odnoszę się tu do również do badań ustnych narracji na gruncie polskim dowodząc, że poruszana przeze mnie w pracy problematyka kształtowania kompetencji narracyjnej u obcokrajowców w języku polskim jako obcym nie posiada szerokiego opracowania teoretycznego i empirycznego.

Ostatnim rozdziałem należącym do części teoretycznej jest rozdział trzeci, zatytułowany *Wzorzec gatunkowy i modele strukturalne ustnej narracji*, w którym

przedstawiam poziomy strukturalny, pragmatyczny, kognitywny i stylistyczny wzorca gatunkowego ustnej narracji z odniesiem tych cech do modeli strukturalnych ustnych narracji u polonofonów. Wskazuję również na najistotniejsze cechy mówionego języka polskiego. Materiał zgromadzony w tym rozdziale stanowi podstawę do stworzenia autorskiego narzędzia badawczego oraz do dokonania rekonstrukcji wzorca gatunkowego ustnego opowiadania, jego analizy i interpretacji.

Drugim celem niniejszej rozprawy, który zawarty jest w części empirycznej pracy, jest przedstawienie praktycznego wymiaru prowadzonych badań empirycznych nad kształtowaniem kompetencji narracyjnej osób wietnamskojęzycznych uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie zaawansowania językowego A1. Cel ten realizowany był dwuetapowo. Pierwszy etap przedstawiony został w czwartym rozdziale pracy pt. *Perspektywa kształtowania kompetencji narracyjnej w świetle metod i podejść w nauczaniu języków obcych*. W obszernym i szczegółowym opracowaniu najczęściej stosowanych metod i podejść do nauki języków obcych zaprezentowany został ich potencjał w kształtowaniu kompetencji narracyjnej, ponieważ kompetencja ta jako obszar osobnych i świadomych oddziaływań dydaktycznych nie została wymieniona w żadnej z omówionych metod i podejść. Zaproponowane możliwości konkretnych metod konwencjonalnych i niekonwencjonalnych oraz podejścia komunikacyjnego i podejścia zadaniowego były wykorzystane przeze mnie w prowadzonym kursie języka polskiego jako obcego z badanymi Wietnamczykami, ale z uwagi na swój uogólniony potencjał dydaktyczny mogą być zastosowane w nauczaniu języków obcych w ogóle, tworząc trzon do jeszcze nie opracowanego kompleksowo podejścia narracyjnego w edukacji.

Drugi etap stanowiły badania własne nad narracją ustną Wietnamczyków tworzoną w języku polskim na poziomie A1. Opis badań stanowi treść rozdziału piątego, gdzie przedstawiam cel badań, opisuję badaną grupę studentów wietnamskojęzycznych z uwzględnieniem specyfiki migracyjnej, omówieniem cech języka wietnamskiego oraz wietnamskiego modelu ustnych narracji. Przedstawiam również metodologię badań własnych. Prowadzone przeze mnie badania to badania jakościowe, opisowo-eksploracyjne. Zastosowana przeze mnie metoda badawcza to studium przypadku (Wilczyńska, Michońska-Stadnik, 2010: 154). Badanymi uczyniłam grupę studentów wietnamskojęzycznych uczących się języka polskiego jako obcego w środowisku monolingwalnym na poziomie językowym A1.2. Badanie jest jednorazowe i przedstawia wąsko sprofilowany problem w danym punkcie czasowym. Badanie polega na uchwyceniu złożoności i specyfiki indywidualnych cech strukturalnych i językowych ustnych narracji badanej próby, aby móc ustalić cechy strukturalne i stylistyczne

polских narracji ustnych tworzonych przez Wietnamczyków oraz zestawienie i interpretację otrzymanych wyników badań z wynikami badań wietnamskich i polskich natywnych użytkowników języka w tym samym zakresie badawczym. Badanie ma w związku z tym również charakter prognostyczny, ponieważ na podstawie uzyskanych wyników można zaproponować usprawnienie procesu kształtowania kompetencji narracyjnej badanych.

Stopień interwencyjności badania jest wysoki, ponieważ jako badacz wywołałam sztucznie sytuację opowiadania historii poprzez dostarczenie badanym autorskiego narzędzia badawczego stworzonego na potrzeby badania - 4 historyjek obrazkowych: *Pociąg*, *Wakacje*, *Restauracja*, *Egzamin*, w ściśle zaplanowanych warunkach, co implikuje selektywne podejście do przedmiotu badań. Historyjki opracowałam fabularnie tak, aby korelowały z rekomendowanymi treściami językowymi, komunikacyjnymi i narracyjnymi na poziomie A zawartymi w *Europejskim systemie opisu kształcenia językowego* (2003) wraz z późniejszymi zmianami zawartymi w *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment Companion Volume with New Descriptors* (2018). Graficzne opracowanie historyjek miało na celu stworzenie uniwersalnych ilustracji, które będą mogły być użyte nie tylko w nauczaniu języka polskiego jako obcego, ale języków obcych w ogóle. Historyjki obrazkowe zamieszczam w Aneksie jako propozycję własną we wspomaganiu kształtowania kompetencji narracyjnej w języku obcym.

W ostatnim rozdziale rozprawy, rozdziale szóstym, zatytułowanym *Wyniki i interpretacja badań* przedstawiam zebrany za pomocą narzędzia badawczego korpus ustnych narracji, które następnie poddałam samodzielnej transkrypcji oraz analizie i interpretacji poprzez rekonstrukcję wzorca gatunkowego. Badanymi aspektami narracji były: liczba i konfiguracja elementów obligatoryjnych i fakultatywnych, leksykalna realizacja orientacyjnych części opisowych oraz perspektywa narratora.

Wyniki przeprowadzonej analizy pozwoliły w rozdziale badawczym oraz w części zamykającej pracę – wnioskach końcowych na poczynienie obserwacji dotyczących struktury narracji i na wyróżnienie czterech głównych struktur narracyjnych, a nie jak dotąd zwykło się opisywać trzy struktury: 1. struktura podstawowa (1.1. struktura podstawowa 3-elementowa; 1.2. struktura podstawowa o różnej liczbie i konfiguracji elementów obligatoryjnych); 2. struktura przejściowa; 3. struktura maksymalna; 4. struktury alternacyjne.

Do opisu schematów wprowadziłam dwie autorskie propozycje. Pierwsza dotyczy wyszczególnienia w strukturze podstawowej dwóch podstruktur: struktury podstawowej 3-elementowej oraz struktury podstawowej o różnej liczbie i konfiguracji elementów obligatoryjnych. Drugą autorską propozycją jest wprowadzenie do schematów opisywania

struktur narracyjnych obcokrajowców nowego schematu strukturalnego - schematu struktury przejściowej, który występuje między narracjami realizującymi schemat podstawowy i schemat maksymalny. Wyróżnienie w badanych tekstach nowych struktur ma na celu zwrócenie uwagi na złożoną etapowość pomiędzy realizacją struktury podstawowej i struktury maksymalnej w narracjach Wietnamczyków w języku polskim. Wynika to z uchwycenia procesualności nabywania kompetencji językowej i komunikacyjnej w języku obcym realizującej się w kompetencji narracyjnej. W zakresie wniosków dotyczących cech elementów strukturalnych i perspektywy narracyjnej w badanym materiale można zauważyć, że Wietnamczycy opowiadając po polsku dążą do osiągnięcia poziomu swojej kompetencji narracyjnej w języku rodzimym. Cechuje ich również zaangażowanie w utrzymanie płynnej narracji, nawet jeśli oznacza to stosowanie powtórzeń, korygowanych falstartów czy pojawiających się anakolut. Starają się określać związek przyczynowo-skutkowy wydarzeń fabularnych, zamiast przedstawiać jedynie ich kolejności. Do tego celu używają łączników przyczynowych w głośnym rozumowaniu wydarzeń w historii, aby słuchacz mógł je zrozumieć, nawet jeśli wydarzenia nie wymagają wyjaśnień. W analizie materiału można uchwycić wpływ czynnika biologicznego na sposób prowadzonych narracji – płeć. Narratorki wietnamskie wykazują pewne skłonności do przywiązywania szczególnej uwagi do aspektów opisowych i dążności do oddania szczegółowego tła dla toczącej się akcji. Częściej zwracają one również uwagę na stan psychiczny bohatera, próbując jak najdokładniej poinformować słuchacza o całej sytuacji. W porównaniu do partii opisowych męskich narratorów kobiece narracje są zdecydowanie bardziej szczegółowe i rozbudowane, a nawet wyrażają własny komentarz i oceny przedstawianych sytuacji.

Kształtowanie kompetencji narracyjnej jest procesem uzależnionym od czynników kulturowych i biologicznych, które sprawiają, że jesteśmy zanurzeni w rzeczywistości, którą opisujemy. Dlatego też opowiadanie ustne, stanowiące werbalny przejaw narracyjnego rozumienia rzeczywistości, jest typowe dla każdej kultury, będąc zarazem cechą ogólnoludzką wynikającą z podstawowych potrzeb człowieka w zakresie kognitywnym i psychicznym. Podobieństwo struktur narracyjnych w różniących się od siebie kręgach kulturowych potwierdza uniwersalność formy ustnej narracji. Rozważnie podjęte środki, aby wspomóc i świadomie kształtować kompetencję narracyjną obcokrajowców w języku polskim, które przedstawiłam na przykładzie badanej społeczności młodych dorosłych Wietnamczyków pokazują, że dla uczących się może to być proces atrakcyjny, owocny i dodający motywacji do nauki.